

Skandia-Teatern

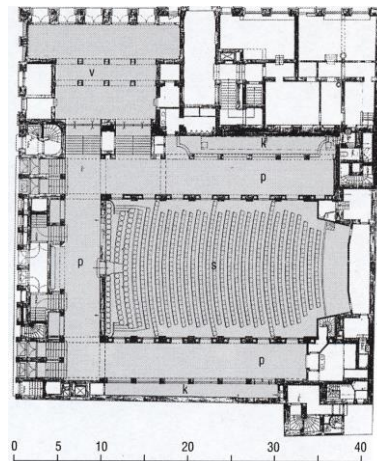
En legendarisk 100-årig biografis historia, av Mats Kullander 2006-2023.

Idén att bygga en biograf i det över 50 år gamla Warodellska huset kom ursprungligen från ett bolag som konkurrerade med Svenska Bio om att få herraväldet i Stockholms och Sveriges biografrike under senare hälften av 1910-talet.

Det var Filmindustriaktiebolaget Skandia som köpte huset 1918 med motivet att bygga en ”modern” biograf med över 1.000 platser. Ragnar Hjort anlätades som arkitekt och skissade upp en biograf som till sin huvuddel starkt påminner om dagens Skandia rent rumsmässigt.

Efter några månaders byggnation, då bl a salongens väggar byggdes på innergården gick Skandia, Svenska Bio och ett antal andra bolag ihop till Svensk Filmindustri den 27/12 1919.

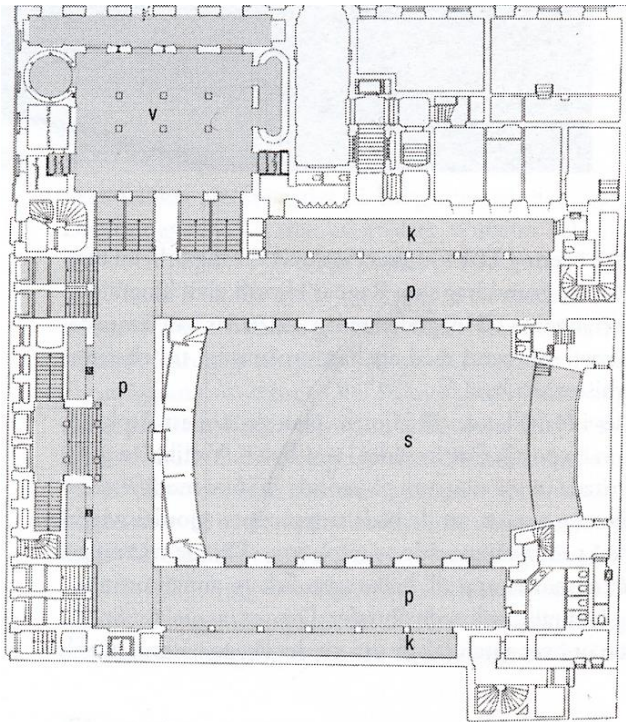

Egentligen var salongsbygget faktiskt ett svartbygge eftersom tillstånd till ombyggnationen gavs först i februari 1920! Under det året färdigställdes salongstillbyggnaden på gården.

Tyvärr var byggmarknaden orolig, med ett antal konflikter och strejker, så arbetet med biografen återupptogs inte förrän 1922.

SF:s VD Charles Magnusson som var mycket arkitektoniskt intresserad, son till ett arkitektbiträde som han var, ville gärna att biografen skulle bli något alldeles extra och ett folkligt komplement till paradbiografen Röda Kvarn. Han hade under sina många studiebesök i USA konstaterat att det senaste modet var ”Atmospheric Theatres”, d v s biografier som gav publiken en känsla av att sitta utomhus på en amfiteater och se föreställningen.

Ragnar Hjort hade under byggstoppet fått uppdraget som chef för Byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå, så vid byggets återupptagande gick uppdraget till den lovande unge Gunnar Asplund, som gjorde omdanande rumsförändringar och dessutom kallade in ett stort antal av sina (då unga och spirande) ”konstnärskompisar” för att biografen skulle inredas på det sätt Asplund ansåg var en del i biografbesökets ”ideologi”, en ideologi som vi på SF Bio lärt oss mycket av och fortfarande anammar när vi bygger nya biografers.

Arkitekt E. G. ASPLUND.

Asplund gjorde några smärre men för lokalens estetik och ”lätthet” viktiga förändringar, bland annat en portik i entrén som gav en extra festivitetskänsla, trapporna ner till promenoaren gjordes smärtare, samtidigt som salongen gestaltades som en utomhusnatt. När man studerar skillnaden mellan Hjorts och Asplunds ritningar ser man att Hjort kreerat en mycket bra men ändå traditionell 20-talsbiograf, medan Asplund givit lokalen en tidlös lekfullhet med historien, en lättsam glädje som fortfarande gör Skandia till en unik biograf. Att Asplund dessutom samarbetade med ett stort antal av de då unga, numera legendariska konstnärerna i Sverige, gör att intrycket av Skandia blir något helt unikt vad gäller samlingslokaler i allmänhet och biografers i synnerhet! Biografen kommer, tack vare influenserna från utlandet att vara en magnifik blandning av ”Atmospheric Theatre” och klassicism, vilket också framgår av alla de gudinnor och gudar som smyckar salongen.

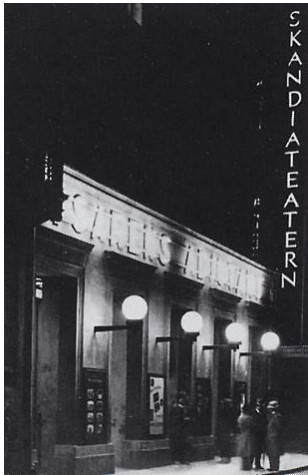

Foto från 1929, då elektrisk skyltning tillkommit

Från Drottninggatan steg man in i en portik som öppnats upp av Asplund och därifrån ledde glasdörrar in i en spatiös fyrkantig foajé. Dess väggar kantades av Stig Blombergs reliefer, representerande alla konstarter.

Biljettförsäljerskan inom glas och ram.

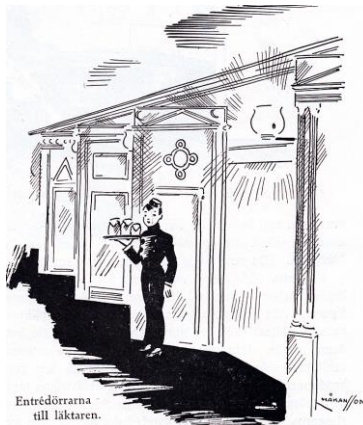
De glasade biljettkioskerna var placerade vid sidoväggarna, under relieffälten och eftersom de var helglasade hade Asplund även designat kassörskornas uniformer. I vestibulen fanns även ett väntrum med målningar av Hilding Linnqvist och ett stjärnrum med en enastående rumskänsla med sidopelare uppburna av karyatider i brons och kvadermönstrade väggar.

Nedra promenaden.

Från vestibulen ledde trappor ner till promenoaren, sidorna hade runda infällda speglar som tillsammans gav besökaren en känsla av det eviga. Det långsmala rum som omgav salongen var smyckat med relieffriser av Nils Enberg vilket gav salongens ytterväggar en känsla av att beskåda ytterväggar till ett grekiskt tempel. I väggens nischer stod åtta järntaburetter designade av Asplund, samt en monter för försäljning av konfekt. Motstående väggar var målade i mörkgrön kulör som kontrast. Utmed promenoarens långsidor fanns garderober. Vid den bakre kortänden fanns fyra mindre alkover med lädersoffor ovanför vilka Einar Forseth målat friser med moderniserade puttfigurer; man kan bland annat se Chaplin, Harold Lloyd och Mary Pickford, bilder ur Shakespeares pjäser samt modernare motiv.

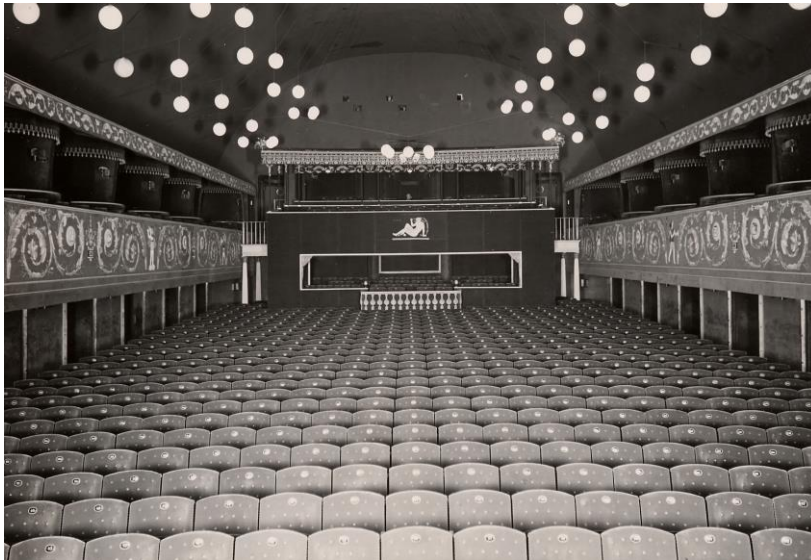
Från promenoaren ledde två trappor upp till balkongen. När blicken lyfts från de ormliknande trappräckena såg man Leander Engströms målade version av Zacharias Topelius dikt "Vintergatan". När man kom upp till balkongfoajén, skapade den mörka mattan och de utvinklade entréportarna, en unikt formad känsla av stadsgata med husportar.

Salongen hade vid premiären plats för 852 personer, varav 669 på parkett. Belysningen bestod av ett antal klotrunda sidenklädda lampor som hängde oregelbundet och gav intryck av en stjärnhimmel med planeter, inspirerad av en festivalnatt Asplund upplevt i Taormina. I taket satt även en basun prydd av Gunnar Torhamns liggande Fru Luna. Basunen skulle förstärka ljudet från biograforgeln, som dock inte installerades förrän 1926, då Charles Magnusson köpte en äkta Wurlitzerorgel från USA, som nu finns i renoverat och fullt spelbart skick i R1 på KTH (skandiaorgeln.com) där flera konserter ges per år.

Biografåttöjlerna var klädda i mönjerött som matchade de magnifika broderierna som skapats av Alf Munthe och broderats av 30-50 brodöser från Thyra Grafströms textilateljé under fem månader. Motiven var hämtade från den romerska, grekiska, nordiska och kristna mytologin, med insprängda porträttmedaljonger, bland annat föreställande Gunnar Asplund själv, omgiven av arkitektens arbetsredskap. På fondläktarens framkant vilar Venus, skapad av Hilding Linnqvist.

Det himmelsblå taket var utfört i stucc. Ridåarrangemang och proscenium var utfört med två ridåer, längst fram en svartbrun fodrad med grönt som lämnade en öppning och bakom den en inre ridå i silver. Den yttre gick isär åt båda sidorna medan den inre gick sidledes åt ett håll. På scenens sidor stod två guldstatyer föreställande Adam och Eva och visade vägen in till "paradiset". Statyerna var skurna efter modeller av Ivar Johnsson. Framför prosceniet fanns plats för den tjugo man stora orkestern.

Festpremiären gick av stapeln den 19 september 1923 och i enlighet med den uttalade programpolicy att det skulle visas folkliga filmer (bland annat uttalat av Gunnar Asplund i invigningsprogrammet) gavs Gustaf Edgrens folkklustspel "Närkingarna". Efter galapremiären bjöds till supé på Rosenbad där publiken bland annat undfågnades med två bordsvisor framförda av Karl Gerhard.

Under de kommande åren var Skandia mycket populär, publikmässigt på fjärde plats bland SF:s Stockholmsbiografer (Före var Palladium, Röda Kvarn samt Sture). Man fortsatte att hålla en folklig stil, med filmer som "Pensionat Paradiset", "Ryska snuvan" och liknande folkklustspel.

Sommaren 1934 var det så dags för den första, dock begränsade renoveringen, då entrén och övre foajén omdanades. Portarna gjordes lägre vilket gav plats för uppseendeväckande skyltning och den ursprungliga elektriska bokstavsskyltningen ersattes av modernare.

Fem år senare renoverades stucken av Augusto Conte som gjort originalen 1923, hans namnteckning syns fortfarande på en "pelare" i promenoaren, även hans assistent Lindgren är förevigad med sin namnteckning. En kakelugn samt de glasade kassorna avlägsnades och väntrummet förvandlades till en "normal" kassa.

Den första stora renoveringen gjordes sommaren 1942 under ledning av en av Asplunds assistenter vid det ursprungliga bygget, Kjell Westin. Denna ombyggnad som delvis förvandlade biografen åt det funktionalistiska hållet debatterades och kritiserades hårt. Skandia anpassades då till den tidens krav, men miste mycket av sin unika karaktär. Vad som kan uppfattas som positivt var att en baldakin sattes upp utvändigt, vilket gjorde att de monstruösa reklamarrangemang som den tidigare diskreta exteriören framtvingade nu blev mer stilren och en vacker neonskylt sattes upp i biografens hörna.

I foajén sänktes taket i den yttre arkaden och den kvarvarande kakelugnen togs bort.

I salongen togs takgloberna bort och taket målades gråvitt med indirekt färgad belysning. Dessutom avlägsnades parkettloggen vilket också innebar att läktarens utseende förändrades. Läktaren stöttades nu av två mycket kvinnliga stenkaryatider, vilket faktiskt blev ett dekorativt och väl passande inslag i salongen.

Nya bekväma biografstolar sattes in och läktarens sidologer fick fästmansoffor, som lanserats på biografen Draken några år tidigare. Inom parentes kan nämnas att dessa fästmansoffor under många år härefter kom att användas som arbetsplats av Stockholms "lättare garde" eftersom de låg mörkt och utan insyn.

SF:s programförklaring var att "inom biografens värld har det hänt åtskilligt under de två decennier, sedan Asplund förverkligade denna arkitektöröm. Ljudfilmen har kommit till, orkestern har försvunnit, de belysningstekniska resurserna ha gjort rumsinteriörernas färgsättning till underordnade kvaliteter och sist men icke minst, har publikens stilideal och krav på komfort radikalt förändrats". Trots SF:s vackra ord blev kritiken som sagt mördande, framför allt eftersom biografens karakteristiska utomhuskänsla i salongen helt försvunnit. Några år senare återställdes faktiskt taket till sin ursprungliga nyans.

Nästa förändring kom 1953 föranledd av att filmbranschen i konkurrens med TV ville skapa större dukar för att konkurrera med hemmets lilla TV-ruta (USA satte trenden, i Sverige kom genombrottet först 1958 i samband med fotbolls-VM). Duken blev större och en ny, ljus ridå installerades.

Baldakinen byggdes om 1962 inför premiären på ”Mannen som sköt Liberty Valance” och nya exteriörskyltar sattes upp. En plisséridå sattes upp (det är den nuvarande veckade ridån som går uppåt).

Åren gick och Skandia blev alltmer skamfilad, både vad gäller lokalen och repertoaren. Det var svårt att få tillgång till film och en typisk titel under 60-talet är ”Skelettdöden”. Skandia var med andra ord en riktig ”skinnknuttebio”.

SF stod inför valet att lägga ner biografen eller omdana den. Man valde det senare och uppdraget gick 1969 till firman design 2001, Nils Skoog och Lennart Clemens.

Baldakinen ”hottades upp” med rinnande ljus, foajén och promenoaren målades röda, heltäckningsmattor i rött lades in i promenoar och balkongfoajé och promenoarens vackra lampglobber ersattes med 60-tals-armaturer.

Till det positiva hörde att de vackra gobelängerna ljussattes så att de framstod i all sin skönhet. Inga utsmyckningar eller målningar förstördes. Adam & Eva placerades i promenoaren efter att ha varit försvunna sedan renoveringen 1962 och rent tekniskt blev biografen en av Stockholms bättre med 70 mm projektion och 6-kanaligt stereofoniskt ljud. Antalet sittplatser minskades till 687 och ett antal bekväma fåtöljer sattes in på bakre parkett. I samband med ombyggnaden bytte biografen också namn. Under slutet av 60-talet fick många biografer amerikanska namn såsom "Star" och "Melody". Skandia fick nu det kanske välfunna men inte för denna biograf passande namnet "Look". Invigningsfilm var Jacques Tati's mästerverk "Playtime" som visades i 70 mm. Tati var närvarande vid premiären.

Efter många lyckosamma år (filmen "Tjejen som visste för mycket" gick över ett halvår, 70mm-versionen av "Borta med vinden" över ett år) var det dags att se över biografen igen.

År 1988 togs baldakinen bort och ersattes av SF-märken i neon som skulle återskapa något av känslan av de ursprungliga globerna. En vertikalskylt med namnet "Skandia" monterades och på Appelbergsgatan sattes ett antal specialutformade skyltskåp upp, omfamnade av en kopia av den neonskylt som gjordes 1942. Heltäckningsmattan i promenoaren togs bort och golvet renoverades.

År 1991 gjordes en ambitiös renovering. Stjärnrummet rustades och pryddes med fotoporträtt av Asplund och Magnusson samt en akvarell av Asplund föreställande Skandias salong. Biografens ursprungliga färgsättning återtog, salongen fick nya bekväma träinramade stolar i mönjerött, väggar renoverades och en ny heltäckningsmatta vävdes efter beskrivning i Skandias invigningsprogram från 1923. Nya projektorer installerades, likaså nytt ljudsystem. Invigningsfilm var "Thelma och Louise".

Efter detta drevs biografen av SF Bio fram till 1999 då höjda hyror och stigande driftkostnader omöjliggjorde vidare kommersiell biografdrift. SF Bio lämnade Skandia efter 76 år...

Driften togs över av Triangelfilm som drev den i nästan två år, med hjälp av understöd från Stockholms Stad, Stockholms Filmfestival samt Svenska Filminstitutet. Ekonomiska realiteter tvingade dock Triangelfilm att lämna Skandia 2001, efter 2 år...

SF Bio återtog då driften julen 2001, delvis i samarbete med Stockholms Stad, Stockholms Filmfestival och fastighetsaktiebolaget Hufvudstaden och efter några månaders genomgripande städning, uppfräschning och ombyggnad öppnades Skandia återigen i december 2001 med filmen "Sagan om ringen".

Bland de åtgärder som gjordes hösten 2001 var att omdana exteriören – en ny neonskylt med "Skandia-Teatern" samt tre SF-märken i neon sattes än en gång upp exteriört (dessa skyltar erhöll år 2002 Stockholms Stads utmärkelse för bästa skylt), en ny och mer luftig kassa byggdes på platsen för den massiva kassa som byggdes 1942, nytt personalrum byggdes, salongens tak renoverades, alla elinstallationer från 1923 byttes, golv renoverades, gobelänger rengjordes varsamt och projektionstekniken fräschades upp.

Skandia-Teatern uppstod med andra ord likt fågel Fenix, med den fantastiska publiksuccén "Sagan om ringen".

Sedan dess har Skandia-Teatern drivits som biograf under helgerna, varit centrum för Stockholms Filmfestivals aktiviteter och hyrts ut för konferenser och specialvisningar. Filmer som visas under helgerna är ofta kvalitativa storfilmer.

Tidigt 2006 revs den dåvarande kassaenheten och en ny kassa byggdes i ytterfoajén, vilket innebar att vi kunde restaurera damernas väntrum med Hilding Linnqvists underbara stilleben och ge rummet ett nytt liv, för första gången sedan 1939!

Under hösten 2006 påbörjades antikvarisk rustning av väggar, textilier och konstverk, i ett samarbete mellan SF Bio, Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet och Hufvudstaden. Detta avtal har inneburit gradvisa rustningar för mer än tio miljoner koronor under en tioårsperiod.

Först ut var de fyra runda alkoverna med Forseths friser där översvämningsskador, övermålad kvaderindelning återskapades och originalsoffor restaurerades; därefter tvättades och restaurerades all textil i salongen, promenoarens vägglampetter har renoverats, nya kupor tillverkade efter Asplunds original har satts dit och vi har återställt stuccolustromålningen på promenoarens väggar och restaurerat taket, damernas väntrum med Hilding Linnqvists fantastiska stillebenfris har återställts och rummet har också fått nytillverkad replik av originalsoffan.

Under 2012 återställdes stjärnrummet samt resterande stuccolustroväggar i promenoaren.

Stjärnrummet har i början av 2016 återställts med porträtt i originalramar (sånär som på en nytillverkad med originalram som förebild) där vi valt att låta Gunnar Asplund och Charles Magnusson ståta med varsitt fotoporträtt, flankerade av Hiorts original-ritning, ett fotografi från premiäråret samt Asplunds akvarell som visar hans vision av salongen sedd från balkongen mot prosceniet.

Under 2014 gjordes de sista delarna av väggarna i nedre promenoaren. Under 2016 bytte vi ut heltäckningsmattan i den övre foajén till en som har färg och mönster enligt beskrivning i invigningsprogrammet, även mattan i salongen har bytts till en som bättre överensstämmer med beskrivningen i programmet.

Antikvarie har under hela processen varit Claes Reichmann och projektledare SF Bio har varit Mats Kullander, med stort bistånd från Chinie Hagén på SF Bio. Länsstyrelsen har företrätts av Britta Roos.

Vi på Filmstaden gläds åt att en av världens mest omtalade klassiska biografer fortfarande, trots ett klimat då så kallade singelbiograferna är ekonomiskt dödsdömda, tack var våra egna och andra intressenters insatser fortfarande kan drivas vidare som en av världens vackraste biografer!

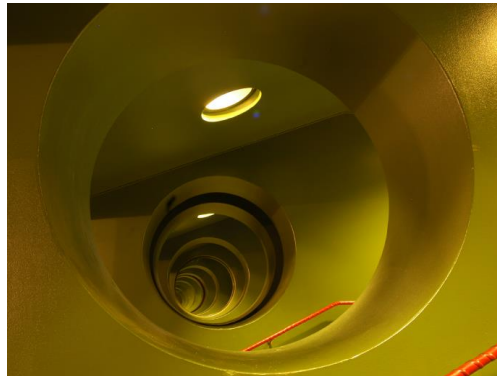
Skandias konstnärliga utsmyckningar

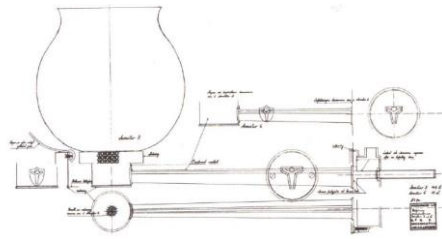
Relief i vestibulen av Stig Blomberg (1901-1970)

Stillebenfris i vestibulens väntrum av Hilding Linnqvist (1891-1984).
Under 2010/2011 har frisen restaurerats, rummet återställt och lädersoffan rekonstruerats.

Avslutningar på ledstänger. Ormhuvudena har stulits vid ett flertal tillfällen, men ett original fanns sparat och av det har vi gjort stiltrogna kopior. Spegelarna i trappan ner till promenoaren ger fortfarande ett hisnande perspektiv!

Reliefer i nedre promenoaren av Nils Enberg (1893-1959). De glober som sattes upp 1969 (t h) är nu återigen ersatta med stiltrogna kopior av originalgloberna och ger därmed en ljusbild som liknar det Asplund ursprungligen ”designade”.

Adam och Eva skurna i trä och guldförgyllda, efter modeller gjorda av Ivar Johnson (1885-1970) Dessa är nu återigen placerade på scenen, där de än en gång pekar in mot paradiset!

Frismålningar i nedre promenoarens fyra alkover av Einar Forseth (1892-1988). I en alkov finns filmstjärnemotiv, en annan har scener från Shakespeares pjäser, som här ”Romeo och Julia”. Hösten 2006 restaurerades originalstuccolustron fram ur flera lager plastfärg, målningar rengjordes och vaxades. Sofforna med läder, tagelstoppning och utsmyckningar restaurerades också.

Plafondmålningen i läktartrappan av Leander Engström (1886-1927) är en version av Zacharias Topelius saga "Vintergatan".

Sidoläktarnas balustradbroderier, efter förlaga av Alf Munthe (1892-1971)

Fondläktarens balustradbroderi, efter förlaga av Hilding Linnqvist (1891-1984)
Alla textila delar restaurerades vintern 2006 – sommaren 2007.

Fru Luna av Gunnar Torhamn (1894-1965), på fjärrorgelbasunen.

Prov på färglager i foajén

Denna bild visar de olika färger som målats i vestibulen. Överst t h original, därefter 1930-talets kanarie-gula, följt av 1940-talets gröna och 1960-talets röda. Den nuvarande kulören överensstämmer med Asplunds ursprungliga, dock är den målad med moderna plastfärger. Nedre promenoaren är dock helt återställd med ursprunglig stuccolustro.

